

Interventie

Positive Behavior Support (PBS) IN DE WIJK

Erkenning

Erkend door deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie

Datum: 9 april 2021

Oordeel: Goed onderbouwd

De referentie naar dit document is: van Leeuwen, Albrecht (Januari 2021).

Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'PBS IN DE WIJK'. Utrecht:

Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Inhoud

Samenvatting	4
Doelgroep.....	4
Doel	4
Aanpak	4
Materiaal	4
Onderbouwing.....	5
Onderzoek.....	5
1. Uitgebreide beschrijving.....	6
1.1 Doelgroep.....	6
1.2 Doel	8
1.3 Aanpak.....	10
2. Uitvoering.....	17
3. Onderbouwing	23
4. Onderzoek	31
5. Samenvatting Werkzame elementen	32
6. Aangehaalde literatuur	33

Samenvatting

Positive Behavior Support (PBS) IN DE WIJK is een wijkbrede aanpak van gedrag die zich richt op het zoveel mogelijk bevorderen van sociaal gedrag en het voorkomen van problemen bij kinderen en jongeren. In een wijk werken verschillende organisaties die te maken hebben met kinderen en jongeren – scholen, peuterspeelzalen, buitenschoolse opvang, sportverenigingen, jongerenwerk, speeltuin, buurthuis, politie – samen aan het uitlokken en versterken van gedrag, passend bij gezamenlijk vastgestelde waarden. Vaak zijn dit waarden als: respect, verantwoordelijkheid, betrokkenheid, veiligheid en groei. Door PBS IN DE WIJK komen kinderen deze gedragsverwachtingen in verschillende contexten tegen en worden zij structureel gewaardeerd voor het voldoen hieraan. Door het werken vanuit waarden en heldere gedragsverwachtingen, creëren de deelnemende organisaties een gezamenlijke, positieve taal.

Doelgroep

De uiteindelijke doelgroep van PBS IN DE WIJK zijn kinderen en jongeren die in een kwetsbare wijk wonen. De intermediaire doelgroep bestaat uit volwassenen die met deze kinderen en jongeren in contact komen: ouders, schoolmedewerkers, professionals van betrokken organisaties en vrijwilligers.

Doel

Het doel van PBS IN DE WIJK is het bevorderen van sociaal gedrag, het verminderen van ongewenst (overlastgevend) gedrag en het voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen en jongeren door het realiseren van een duurzaam, positief opvoed- en opgroeiklimaat in de wijk en een positieve wijkcultuur.

Aanpak

PBS IN DE WIJK is gericht op het bouwen van een positieve wijkcultuur waarin de volwassenen kinderen structureel en consequent positief benaderen, duidelijk zijn over wat ze van kinderen verwachten en prosociaal gedrag wordt voorgeleefd en gewaardeerd. Professionals, vrijwilligers en andere betrokkenen worden toegerust met concrete handvatten om deze positieve benadering duurzaam vorm te geven. Deze handvatten zijn gebaseerd op de principes van effectief gedrag sturen: het concreet maken en uitlokken van gewenst gedrag, het goede voorbeeld laten zien, gewenst gedrag versterken door het te zien en te waarderen, en ongewenst gedrag ombuigen door de aandacht ervoor te minimaliseren, snel in te grijpen en alternatief, gewenst gedrag uit te lokken door keuzes te geven. Door dit te doen vanuit gezamenlijk vastgestelde waarden, die gezamenlijke taal en focus opleveren, ontstaat een gedragen pedagogische visie en een positief opvoed- en opgroeiklimaat.

Materiaal

Er is een handleiding beschikbaar voor PBS IN DE WIJK coaches. Verder zijn er powerpoints en werkmaterialen beschikbaar om verschillende groepen te scholen en werkmaterialen en implementatierichtlijnen voor diverse gebruikers: opleiders van PBS IN DE WIJK coaches, PBS IN DE WIJK coaches, PBS IN DE WIJK kernteams, PBS teams van de deelnemende jeugdorganisaties en ouders. Ook zijn er wervingsmaterialen beschikbaar (folder, artikel, filmpje) en een blauwdruk voor de organisatorische kant van de implementatie. Veel materialen zijn beschikbaar via www.pbsindewijk.nl.

Onderbouwing

PBS IN DE WIJK richt zich op het versterken van de tien belangrijkste beschermende factoren die in de literatuur worden genoemd als bijdragend aan een positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren: sociale binding tussen kind en omgeving, kansen voor betrokkenheid en participatie van het kind, prosociale normen, erkenning voor en waardering voor positief gedrag van het kind, sociale steun, constructieve vrijetijdsbesteding, het versterken van sociaal, emotioneel en gedragsmatig functioneren, het versterken van cognitieve vaardigheden, schoolmotivatie en een positieve identiteit ('ik kan bereiken wat ik wil'). Daarnaast richt de aanpak zich op vermindering van een aantal risicofactoren in de omgeving van kinderen en jongeren waarvan bekend is dat deze de kans op problemen vergroten: sociale uitsluiting (kinderen hebben niet het gevoel deel uit te maken van de maatschappij), lage sociale cohesie in de buurt, weinig controle op gedrag in de buurt (geen toezicht), onduidelijke normen in de wijk of normen die bevorderend zijn voor drugsgebruik, geweld en criminaliteit en het ontbreken van stimulering van sociaal wenselijk gedrag.

Onderzoek

PBS IN DE WIJK is een innovatieve aanpak en er zijn tot nu toe geen effectstudies naar gedaan. Wel is er een procesevaluatie gedaan, met als doel om meer zicht te krijgen op de ervaringen met en waardering voor de aanpak bij alle betrokkenen, alsmede op de succes- en faalfactoren voor de implementatie. Hieruit blijkt dat de aanpak met een rapportcijfer van 8,1 als 'nuttig' wordt gewaardeerd. Betrokkenen waarderen onder meer de systematische focus op positief gedrag en de helderheid die de aanpak biedt voor kinderen en volwassenen. Een succesfactor in de implementatie is 'begin klein', met een beperkt aantal organisaties die de aanpak gedegen implementeren, om daarna verder te groeien. Een aandachtspunt is de doorstroom van de betrokken professionals en vrijwilligers. Aanbeveling is dan ook om voldoende te investeren in borging van de aanpak, bijvoorbeeld door middel van coaching on the job, opfrisbijeenkomsten en door middel van inwerkpakketten voor nieuwe medewerkers/vrijwilligers.

1. Uitgebreide beschrijving

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

De uiteindelijke doelgroep van PBS IN DE WIJK zijn de kinderen en jongeren (2 tot 18 jaar) die in een kwetsbare wijk wonen. Het gaat om wijken met een opeenstapeling aan problemen op het gebied van wonen, werken, leren, integreren en veiligheid.

Anno 2021 wordt PBS IN DE WIJK toegepast in de Rotterdamse wijken Feijenoord, Crooswijk, Bloemhof, Zevenkamp, Vreewijk, Spangen en Overschie, de wijk Duindorp in Den Haag en een kwetsbare wijk in Hilversum-Noord.

Intermediaire doelgroep

De intermediaire doelgroep zijn volwassenen die met kinderen en jongeren in contact komen op verschillende plekken in een wijk. Te denken valt aan:

- Ouders
- Professionals die zich inzetten voor jeugd, zoals het jongerenwerk of het CJG
- Onderwijsprofessionals
- Vrijwilligers die bijvoorbeeld werkzaam zijn bij buurthuizen, sportclubs, speeltuinen, etc.
- Andere professionals en niet-professionals, die vooral te maken hebben met overlast door jongeren (en volwassenen): politie, winkeliers en woningbouwverenigingen

Selectie van de doelgroep

Wijken worden geselecteerd op basis van twee criteria: 1) het gaat om een kwetsbare wijk, in de zin van: er zijn diverse risicofactoren aanwezig die een bedreiging vormen voor een gezonde ontwikkeling van jeugdigen in de wijk, en 2) in de wijk is draagvlak om met PBS IN DE WIJK te starten als manier om het opvoed- en opgroeiklimaat te versterken. De selectie wordt uitgevoerd door de PBS-coach in samenspraak met een aandachtfunctionaris (beleidsmedewerker) van de gemeente.

Voor het criterium 'kwetsbare wijk' wordt door gemeenten gebruik gemaakt van data over aanwezige risicofactoren. Gemeenten verschillen in de data waarvan zij gebruik maken. In Rotterdam worden gegevens benut afkomstig uit de database de 'Staat van de jeugd'¹. Er wordt specifiek gekeken naar verhoogd risico op de factoren Jeugd, Schoolsucces en Leefbaarheid en veiligheid.

Voor het criterium 'voldoende draagvlak' wordt als ondergrens gehanteerd drie organisaties die zich committeren aan de investering die nodig is om PBS IN DE WIJK vorm te geven, waarvan (minimaal) één organisatie expertise heeft in het begeleiden van kinderen en jongeren met milde gedragsproblemen en (minimaal) één school.

De investering die gevraagd wordt, is facilitering in tijd om de professionals en vrijwilligers binnen de organisaties te scholen in de uitgangspunten van de aanpak en deelname aan een PBS IN DE WIJK kernteam, waarin vertegenwoordigers vanuit de verschillende organisaties deelnemen om gezamenlijk de aanpak op wijkniveau vorm te geven. Voor de school betekent het dat daarnaast dat zij de schoolbrede gedragsaanpak

¹ <https://onderzoek010.nl/dashboard/staat-van-de-jeugd>

Schoolwide Positive Behavior Support (Van Leeuwen, 2014; Nelen, Das, Blonk, Reijnders, Baard, Van Leeuwen & Albrecht, 2016) implementeren. Voor de organisatie met expertise in de begeleiding van kinderen en jongeren met milde gedragsproblemen betekent het dat zij op vergelijkbare wijze de verschillende onderdelen van PBS implementeren binnen hun organisatie (het is dan niet 'school-wide' maar 'organisation-wide'²). Van andere organisaties (inclusief groepen vrijwilligers) wordt minder investering verwacht: van hen wordt verwacht dat zij enkele elementen van de PBS aanpak implementeren en onderdeel worden van het kernteam.

Het geven van commitment gebeurt als laatste stap in het proces van werving en selectie (zie verder 1.3 aanpak). Dit gebeurt heel expliciet naar de gemeente (financier van de meeste organisaties) en naar de andere partijen. Hiermee is aan het tweede criterium voldaan en kan de implementatie starten.

Deze minimale starteisen zijn tot stand gekomen op basis van proefimplementaties in verschillende wijken in Rotterdam. Volledige implementatie binnen meerdere professionele jeugdorganisaties is nodig om de gezamenlijke aanpak snel zichtbaar te maken voor alle betrokkenen en om, later in het traject, de gerealiseerde verandering in aanpak te borgen. In het gehele proces, van de initiële implementatie tot aan de borging op lange termijn, vervullen de professionals in de school en de welzijnsorganisatie een sleutelrol: zij geven blijvend 'het goede voorbeeld' en worden daarmee de stabiele cultuurdragers van PBS IN DE WIJK.

Er vindt geen specifieke selectie van kinderen en jongeren plaats binnen een wijk. Door de kenmerken van de wijk lopen kinderen en jongeren in de wijk allen een verhoogd risico op psychosociale problemen. Het verder selecteren wordt ook als onwenselijk gezien, omdat het juist gaat om het neerzetten van een duidelijk, prosociaal opgroeiklimaat, waarin sociale inclusie cruciaal is en kinderen met elkaar en van elkaar leren. Er is geen reden om te veronderstellen dat dit klimaat nadelige effecten heeft op kinderen en jongeren bij wie geen/weinig andere risicofactoren spelen dan de wijk waarin zij opgroeien.

Contra-indicaties

PBS IN DE WIJK richt zich op het tegengaan van de effecten van (een opeenstapeling van) risicofactoren voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren in een wijk; wanneer er in een wijk geen indicaties zijn dat er een opeenstapeling is van problemen, dan is er onvoldoende reden om in PBS IN DE WIJK te investeren.

Daarnaast is een belangrijke contra-indicatie gebrek aan draagvlak binnen een wijk of binnen een organisatie:

- De gemeente is niet bereid de rol van initiatiefnemer/aanjager te vervullen en de benodigde financiën beschikbaar te stellen.
- Er zijn te weinig organisaties die zich willen committeren (ze willen de gevraagde investering niet doen).
- Er is geen school of organisatie met expertise in de begeleiding van kinderen en jongeren met mild probleemgedrag in de wijk die wil deelnemen.
- Een school of organisatie met expertise in de begeleiding van kinderen en jongeren met mild probleemgedrag wil wel deelnemen aan het kernteam, maar is niet bereid om de principes van PBS organisatiebreed te implementeren. Dit telt

² Wanneer het gaat om grote organisaties, zoals het CJG, dan kan de term 'organisation-wide' ook betrekking hebben op een logisch onderdeel van de organisatie (alleen dat deel dat bij de wijk betrokken is).

als onvoldoende draagvlak, omdat deze organisatie dan niet de kartrekkersfunctie kan vervullen die nodig is om van PBS IN DE WIJK blijvend een succes te maken.

- Het management van een organisatie wil zich committeren, maar er zijn binnen de organisatie teveel mensen die niet enthousiast zijn over de aanpak en/of implementatie. Hierbij geldt als vuistregel minimaal 80% enthousiasme ('duim omhoog') bij een organisatiebrede voorlichtingsbijeenkomst.

Zolang het bovenstaande aan de hand is, zal een PBS-coach niet starten met de implementatie.

Er wordt niet gestart met méér dan vijf organisaties. Om goed zicht te houden op de implementatie en het snelle succes uit te lokken dat nodig is om de implementatie op gang te krijgen, wordt 'klein' gestart en stevig geïnvesteerd in een kernteam dat de aanpak daadwerkelijk en goed gaat neerzetten (zie ook procesevaluatie).

Er zijn geen contra-indicaties voor individuele professionals, vrijwilligers, ouders of andere geïnteresseerden, juist omdat PBS IN DE WIJK een aanpak is die op een brede doelgroep inzet. Iedereen die zich kan vinden in de positieve gedragsaanpak vanuit gezamenlijke waarden kan deelnemen. Er zijn geen restricties op niveau, opleidingsachtergrond of functie. De PBS IN DE WIJK coach zal bij de implementatie de inhoud op een gepast niveau aanbieden, passend bij de opleidingsachtergrond van de deelnemers.

Betrokkenheid doelgroep

De intermediaire doelgroep (professionals, vrijwilligers en ouders) is continu betrokken (geweest) bij de ontwikkeling en doorontwikkeling van de aanpak.

Vanaf de start van PBS IN DE WIJK is er cyclisch gewerkt volgens het principe van de 'lerende loop'. Na iedere activiteit is zowel mondeling als schriftelijk geëvalueerd. Deze evaluaties zijn gericht op het stimuleren van optimale aansluiting van de PBS IN DE WIJK coaches op de deelnemers wat betreft inhoud, opbouw en structuur van de bijeenkomst, gekozen didactische werkvormen, procesvaardigheden (inclusief taalgebruik en positief model staan) en materialen. De informatie die dit opleverde, heeft er meerdere malen voor gezorgd dat er aanpassingen gemaakt, met name in het taalgebruik (minder vakjargon, minder overstijgende begrippen, minder moeilijke woorden). De PBS IN DE WIJK 'taal' heeft zich op deze manier tijdens de proefimplementaties ontwikkeld.

Deze vorm van systematisch evalueren is onderdeel van de aanpak en zal daarom blijvend worden benut voor doorontwikkeling.

De uiteindelijke doelgroep (kinderen en jongeren) is niet direct betrokken bij de ontwikkeling en doorontwikkeling van PBS IN DE WIJK. Wel wordt hun oordeel over de effecten (gedrag volwassenen om hen heen, impact op hun beleving van sfeer en waardering) systematisch benut om tot volgende stappen te komen.

1.2 Doel

Hoofddoel

Het doel van PBS IN DE WIJK is het bevorderen van sociaal gedrag, het verminderen van ongewenst (overlastgevend) gedrag en het voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen en jongeren door het realiseren van een duurzaam, positief opvoed- en opgroeiklimaat in de wijk en een positieve wijkcultuur.

Subdoelen

1. Bevorderen van sociaal gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk
 - Kinderen en jongeren gaan sociaal om met elkaar: ze gebruiken aardige woorden naar elkaar, ze sluiten elkaar niet buiten en ze helpen elkaar als dat nodig is.
 - Kinderen en jongeren gaan sociaal om met volwassenen: ze gebruiken aardige woorden naar volwassenen en volgen aanwijzingen van volwassenen die ze kennen op.
2. Verminderen van ongewenst gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk
 - Het aantal incidenten in de organisaties die PBS IN DE WIJK implementeren neemt af (waarbij alles meetelt waarbij een kind ongewenst gedrag laat zien en niet stopt wanneer een volwassene hier 2 keer toe oproept).
 - Er wordt minder gescholden, gepest en gevochten in de organisaties en op straat.
 - Er is in de wijk minder overlast (bijvoorbeeld minder overlastmeldingen bij organisatie voor jongerenwerkers, minder diefstallen in winkels rondom school, minder uitingen van vandalisme en minder zwerfafval op straat en in portieken).
3. Voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen en jongeren in de wijk
Door het bevorderen van sociaal gedrag en het vroegtijdig ingrijpen bij en ombuigen van ongewenst gedrag wordt de kans kleiner dat kinderen en jongeren gedragsproblemen ontwikkelen. Wanneer kinderen opvallen door herhaald, mild ongewenst gedrag, is meer specifiek het doel:
 - Kinderen en jongeren krijgen sneller psychosociale hulp aangeboden, wanneer zij bij herhaling ongewenst gedrag laten zien en onvoldoende reageren op de ingrepen van de volwassenen om deze om te buigen.

Bovenstaande doelen en subdoelen worden bereikt door het volgende te realiseren:

- Kinderen en jongeren kennen de waarden en de gedragsverwachtingen van de wijk en van de organisaties waar zij komen en houden zich aan de verwachtingen.
- Kinderen en jongeren voelen zich competent en gesteund ('ik weet wat er van me verwacht wordt en dat kan ik'; 'als het niet lukt dan zijn er volwassenen die helpen')
- Kinderen en jongeren voelen zich veilig in de wijk en in de organisaties die werken met PBS IN DE WIJK.
- Kinderen en jongeren hebben meer en positiever contact met zowel andere kinderen als met volwassenen. Zij voelen zich verbonden met anderen en een onderdeel van de groep.
- Kinderen en jongeren weten welke consequentie er volgt als zij zich niet houden aan de vastgestelde waarden en gedragsverwachtingen.
- Kinderen en jongeren spreken elkaar vaker aan op ongewenst gedrag.

Intermediaire doelgroep

Om het bovenstaande te realiseren bij kinderen en jongeren, zullen de volwassenen in de wijk (intermediaire doelgroep) het volgende moeten realiseren:

- De volwassenen zetten een positief, voorspelbaar klimaat neer binnen de organisaties die de aanpak implementeren, door PBS-interventies op eenduidige wijze in te zetten.
- De volwassenen spreken eenzelfde, herkenbare taal met elkaar en richting de kinderen en jongeren. Zij spreken bijvoorbeeld in termen van waarden en heldere gedragsverwachtingen, benoemen vooral wat kinderen en jongeren goed doen en geven een keuze bij ongewenst gedrag.

- De volwassenen staan model door zelf de waarden uit te dragen, zich aan de gedragsverwachtingen te houden en sociaal gedrag te laten zien naar zowel kinderen als andere volwassenen.
- De volwassenen voelen een grotere betrokkenheid bij zowel de kinderen en jongeren waar zij direct mee werken als andere kinderen en jongeren in de wijk. Zij hebben meer contact en positiever contact met kinderen en jongeren.
- De volwassenen houden meer zicht en toezicht op de kinderen en jongeren, waardoor ze (mild) ongewenst gedrag vaker zien.
- De volwassenen grijpen sneller in bij mild ongewenst gedrag en kunnen het soepel ombuigen.
- De volwassenen spreken ook andere volwassenen die zelf ongewenst gedrag laten zien sneller en vaker aan.
- De volwassenen zijn in staat om herhaald, mild ongewenst gedrag snel te signaleren en om te buigen vóórdat er gedragsproblemen ontstaan.
- De volwassenen kennen de route als er zorgen zijn rondom een kind of een jongere. Zij weten dan welke stappen zij kunnen zetten en kennen mensen die zij hiervoor kunnen benaderen. Zij zetten de stappen wanneer nodig.

Afhankelijk van de specifieke organisaties die samen het kernteam vormen en de specifieke problemen die in een wijk actueel zijn, worden de subdoelen soms nog verder gespecificeerd. Welk prosociaal gedrag de betrokkenen in een wijk meer willen zien en welk ongewenst gedrag moet worden ingeperkt, verschilt. Waar de ene wijk zich meer richt op verantwoordelijkheid nemen voor een schone, prettige leefomgeving richt de andere wijk zich meer op verbinding in de vorm van meer samen spelen op straat. Het belangrijkste is dat deze doelen worden gespecificeerd en met data worden onderbouwd, zodat de progressie kan worden gevolgd.

NB. Op school en binnen de andere organisaties zullen er ook kinderen en jongeren zijn met ernstige (internaliserende en/of externaliserende) gedragsproblemen. Het positieve opgroeklimaat dat wordt gecreëerd is voor hen wel helpend, maar niet voldoende om de ernstige problemen te veranderen. De rol van de volwassenen beperkt zich dan tot signaleren van de problemen, toeleiden naar hulp en het motiveren van jongeren en ouders om hier gebruik van te maken. Dit past met name bij de taak en deskundigheid van medewerkers van welzijnsorganisaties, het jongerenwerk, het CJG en de school.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

De keuze voor PBS IN DE WIJK begint bij de gemeente. Deze maakt op basis van zijn beleidsplannen budget vrij voor de ondersteuning van een wijkgerichte aanpak voor de jeugd in kwetsbare wijken (wijkprogrammering ter bevordering van het pedagogisch klimaat). Vervolgens heeft de gemeente ook een rol in het werven en enthousiasmeren van organisaties in de wijken. Dit doet een beleidsmedewerker van de gemeente, samen met de PBS-coach en betrokkenen uit wijken die al PBS IN DE WIJK doen.

Het creëren van draagvlak gebeurt aan de hand van drie stappen:

1. Kennismaking met de aanpak
2. Jeugdorganisaties uitgebreid informeren
3. Commitment vragen

Kennismaking met de aanpak

Jeugdorganisaties laten kennismaken met PBS IN DE WIJK gebeurt op verschillende manieren en op verschillende niveaus. Denk aan:

- de gemeente gaat actief in gesprek met leidinggevenden van jeugdorganisaties om samen met hen te onderzoeken of, en zo ja hoe, zij PBS IN DE WIJK kunnen benutten om onderdelen van het gemeentelijk jeugdbeleid vorm te geven.
- medewerkers van jeugdorganisaties maken kennis met PBS IN DE WIJK door deelname aan een workshop hierover, bijvoorbeeld tijdens een stedelijke netwerkbijeenkomst.
- medewerkers van jeugdorganisaties die in meerdere wijken actief zijn, doen in één wijk mee met PBS IN DE WIJK, raken geënthousiasmeerd en delen hun enthousiasme met collega's in een andere wijk.
- scholen die al werken met School-Wide PBS enthousiasmeren andere jeugdorganisaties in de wijk voor de aanpak.

Jeugdorganisaties uitgebreid informeren

Wanneer er bij één of meer jeugdorganisaties interesse is ontstaan voor PBS IN DE WIJK, dan worden de betreffende jeugdorganisaties uitgebreid geïnformeerd over de inhoud en organisatie van de aanpak en wat dit concreet oplevert voor en vraagt van de organisatie. Dit traject van informeren bestaat uit gesprekken met leidinggevenden over wat nodig is om PBS IN DE WIJK succesvol vorm te geven en presentaties voor de medewerkers van de jeugdorganisatie over inhoud en organisatie. De PBS-coach speelt hierin een centrale rol, in samenwerking met de gemeente.

Commitment vragen

Na iedere presentatie binnen een jeugdorganisatie, wordt draagvlak gemeten onder de aanwezigen. Om te kunnen deelnemen aan PBS IN DE WIJK is per organisatie 80% draagvlak of meer nodig. Wanneer minimaal drie jeugdorganisaties, waaronder minimaal twee professionele, aangeven met PBS IN DE WIJK te willen starten, wordt een startbijeenkomst georganiseerd. In deze bijeenkomst zijn de deelnemende organisaties door twee personen vertegenwoordigd. Aan het einde hiervan, wordt officieel commitment gevraagd aan de deelnemers om met elkaar de kar te gaan trekken als PBS IN DE WIJK kernteam. In sommige wijken wordt hiertoe een convenant getekend.

Een alternatieve route is via de school: enkele scholen uit eenzelfde scholenstichting hebben SWPBS geïmplementeerd en constateren dat er buiten schooltijd nog veel ongewenst gedrag en onveiligheid is. Zij gaan, samen met een PBS coach, het gesprek aan met de gemeente en zwengelen zo verbreding van de PBS aanpak naar PBS IN DE WIJK aan.

Wanneer drie tot vijf organisaties commitment hebben gegeven, vormen vertegenwoordigers hiervan, samen met de PBS coach, een kernteam. Deze organisaties nemen 2 jaar de tijd om met elkaar een aantal stappen te zetten om tot de gezamenlijke, positieve wijkaanpak te komen die zij beogen. Met deze stappen wordt een praktische invulling gegeven aan de vijf pijlers van PBS IN DE WIJK:

1. Deelnemende organisaties werken vanuit gezamenlijk geformuleerde, wijkbrede waarden.
2. Deelnemende organisaties richten zich op het voorkómen van probleemgedrag.
3. Deelnemende organisaties gebruiken data om te bepalen of de organisatie op koers ligt met het toepassen van inhoudelijke elementen van PBS. PBS IN DE WIJK is dus data-gedreven.
4. Deelnemende organisaties formuleren vanuit de gedeelde waarden welk gedrag zij van de kinderen en jongeren willen zien binnen de deelnemende organisaties en

in de wijk. Deze gedragsverwachtingen worden visueel gemaakt, actief aangeleerd en systematisch positief bekrachtigd.

5. Deelnemende organisaties werken actief samen met zorginstellingen en ouders.

De stappen krijgen vorm door steeds te werken in twee rondes: een gezamenlijke ronde en een organisatie-specifieke ronde. In de eerste gezamenlijke ronde komen de vertegenwoordigers van de deelnemende organisaties in het kernteam bijeen en formuleren zij, onder begeleiding van een PBS coach, waarden voor de wijk. Na deze gezamenlijke ronde komt de organisatie-specifieke ronde, waarin deze waarden worden vertaald naar (de praktijk van) de deelnemende organisaties. Waar nodig worden de waarden aangevuld met één of twee organisatie-specifieke waarden. Met de opbrengst van deze twee rondes wordt doorgedaan naar stap 2: het concretiseren van de waarden in gedragsverwachtingen en het visualiseren van deze verwachtingen. In de gezamenlijke ronde doet het kernteam dit voor de wijk als geheel. Met dit kader in de hand gaan de vertegenwoordigers terug naar hun eigen organisatie en maken een vertaalslag naar gedrag binnen de organisatie.

Dit stramien volgend ziet het traject er, uitgezet in tijd, als volgt uit (zie tabel 1):

Tabel 1 Inhoudelijke stappen en het daaraan gekoppelde tijdpad

Inhoudelijke stap	Tijdpad
1. Waarden bepalen	Jaar 1, 1 ^e kwartaal
2. Waarden vertalen naar gedrag en beelden	
3. Gedrag actief aanleren	Jaar 1, 2 ^e kwartaal
4. Kinderen positief bekrachtigen	Jaar 1, 3 ^e kwartaal
5. Cyclisch werken op basis van data	Jaar 1, 4 ^e kwartaal
6. Aandacht voor ongewenst gedrag minimaliseren	Jaar 2, 1 ^e kwartaal
7. Eenduidig begrenzen	Jaar 2, 2 ^e kwartaal
8. Positief actief toezicht houden	Jaar 2, 3 ^e kwartaal
9. Samenwerken met ouders en de zorg	Jaar 2, 4 ^e kwartaal

Naast de 3 tot 5 organisaties die het kernteam vormen, zijn er in een wijk nog veel meer organisaties, verenigingen en andere groepen die betrokken zijn bij kinderen en jongeren. Deze 'andere betrokkenen' worden geïnformeerd over en geënthousiasmeerd voor PBS IN DE WIJK in zogenaamde 'XL bijeenkomsten'. Doel van deze bijeenkomsten is om de belangrijkste uitgangspunten van de PBS aanpak - over het effectief sturen van gedrag - breder te delen, een gezamenlijke PBS taal te creëren en de successen die behaald worden, samen te vieren. Er zijn 2 tot 4 XL bijeenkomsten per jaar.

Inhoud van de interventie

PBS IN DE WIJK is gericht op het bouwen van een positieve wijkcultuur waarin de volwassenen kinderen structureel en consequent positief benaderen, duidelijk zijn over wat ze van kinderen verwachten en prosociaal gedrag wordt voorgeleefd en gewaardeerd. Professionals, vrijwilligers en andere betrokkenen worden toegerust met concrete handvatten om deze positieve benadering duurzaam vorm te geven. Deze handvatten zijn gebaseerd op de principes van effectief gedrag sturen: het concreet maken en uitlokken van gewenst gedrag, het goede voorbeeld laten zien, gewenst

gedrag versterken door het te zien en te waarderen, en ongewenst gedrag ombuigen door de aandacht ervoor te minimaliseren, snel in te grijpen en alternatief, gewenst gedrag uit te lokken door keuzes te geven. Door dit te doen vanuit gezamenlijk vastgestelde waarden die gezamenlijke taal en focus opleveren, ontstaat een gedragen pedagogische visie en een positief opvoed- en opgroeiklimaat.

De principes zijn uitgewerkt in verschillende methodische elementen (de 9 stappen uit tabel 1). Hieronder worden deze elementen toegelicht.

1. Werken vanuit waarden

De gezamenlijk gekozen waarden zijn het fundament waarop de andere elementen gebouwd worden. Wijkbreed worden 3 waarden gekozen, zodat er voor deelnemende organisaties nog ruimte is om er 1 of 2 waarden aan toe te voegen, die specifiek voor hun organisatie onderdeel van de kern vormen. Vaak wordt wijkbreed gekozen voor waarden als veiligheid, respect, betrokkenheid en groei. Voorbeelden van waarden die door organisaties worden toegevoegd zijn plezier (kinderopvang), vriendelijkheid (bokschool) en aandacht (buurthuis). Aan het kiezen van de waarden gaan gesprekken vooraf waarmee gebouwd wordt aan verbinding rondom de wens 'dat het goed gaat met onze kinderen en jongeren'; deze wens centraal stellen blijkt helpend om de brug te slaan tussen professionals en vrijwilligers. De PBS coach die dit proces begeleidt, benut werkvormen om het gesprek op gang te brengen en doelgericht te houden.

De gekozen wijkwaarden worden op verschillende manieren actief aan kinderen en jongeren overgebracht, zodat ze voor de kinderen gaan leven en zij ze integreren in hun manier van kijken en doen. Dit gebeurt onder meer door activiteiten te organiseren die gaan over de wijkwaarden: bijvoorbeeld creatieve activiteiten (collages, filmpjes, spelletjes) al dan niet in wedstrijdvorm en terugkerende activiteiten om specifieke plekken veiliger, aantrekkelijker en meer gezamenlijk te maken (schoonmaakacties, gedeeld 'groen' onderhouden).

2. Waarden vertalen naar gedrag en beelden

De gekozen wijkwaarden worden uitgewerkt in concrete, duidelijke gedragsverwachtingen voor verschillende plekken (bijvoorbeeld gangen, activiteitenruimte, toilet, plein) en sociale situaties (bijvoorbeeld omgang met elkaar, omgang met volwassenen en stemgebruik) in de deelnemende organisaties en de wijk. Een gedragsverwachting is concreet, positief geformuleerd, duidelijk, kort en bondig en eenduidig. Een voorbeeld van een gedragsverwachting vanuit de waarde betrokkenheid is: 'we groeten elkaar'. Een voorbeeld van een gedragsverwachting vanuit de waarde respect is: 'we volgen aanwijzingen van volwassenen direct op'. De gedragsverwachtingen worden in de hele wijk op dezelfde manier gevisualiseerd en opgehangen op relevante plekken. Op deze manier gelden de gedragsverwachtingen als reminder voor zowel de kinderen en jongeren als voor de volwassenen. Doordat alle betrokken volwassenen de kinderen en jongeren aanspreken in termen van heldere gedragsverwachtingen gekoppeld aan de waarden (bijvoorbeeld 'fijn dat je met een zachte stem praat, dat is respectvol'), neemt de kans toe dat kinderen en jongeren aan de verwachting kunnen en zullen voldoen. Ook neemt de kans toe dat zij vaker oefenen met het gewenste gedrag, waardoor dit beter inslijpt. De verwachtingen en visualisaties zorgen voor een gemeenschappelijke, positieve taal onder de betrokken volwassenen, die voorspelbaarheid en duidelijkheid geeft en een focus op het gedrag dat ze willen stimuleren in plaats van op wat ze niet willen zien. Het helpt de volwassenen om te 'ontnieten' (d.i. het woord 'niet' proberen te vermijden), een veelgebruikt begrip in de gezamenlijke taal.

3. Gedrag actief aanleren

Wanneer helder is welk gedrag de volwassenen willen zien en horen op de verschillende plekken en momenten, wordt geïnvesteerd in het aanleren van dit gedrag. Met zowel professionals als vrijwilligers wordt geoefend hoe zij gewenst gedrag actief kunnen aanleren, door middel van korte 'lesjes in goed gedrag'. De lesjes zijn eenvoudig van opbouw (zie figuur 1). De kern zit in het goed model staan en vervolgens de kinderen laten oefenen.

Figuur 1 Overzicht van de stappen van de les 'rommel in de afvalbak gooien'

<p>Waarde: Betrokkenheid</p> <p>Gedragsverwachting: We gooien rommel in de afvalbak.</p>		
<p>Stappen</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Kies een geschikt moment. 2. Benoem de gedragsverwachting en de waarde. 3. Doe het even voor 4. Bespreek na: wat deed ik goed? 5. Laat kinderen/ jongeren oefenen. 6. Geef complimentjes aan kinderen die goed meedoen en spreek je vertrouwen uit in de kinderen/jongeren. 	<p>Voorbeeld</p> <p>Het einde van de knutselmiddag nadert en er liggen overal stukjes papier, of sluitingstijd van de speeltuin nadert en er ligt wat rommel (je kunt deze les ook voorafgaand aan het knutselen geven).</p> <p>'Jongens en meiden, met elkaar houden we de omgeving opgeruimd en netjes ☺! Rommel gooien we in de afvalbak. Zo laten we zien dat we betrokken zijn.'</p> <p>Ruim zelf iets op en/of gooi iets in de afvalbak.</p> <p>'Ismael, wat zag je mij goed doen? Goed opgelet, ik gooide mijn papiersnippers en die van Layla in de afvalbak. Dit is betrokken.'</p> <p>'Wie kan goed voordoen hoe je opruimt en rommel in de afvalbak doet? Dankjewel Myrthe, dat deed je heel netjes.'</p> <p>'Nu mogen jullie allemaal helpen met opruimen! Ik zie dat er al veel papiersnippers in de afvalbak liggen. Fijn dat jullie zo betrokken zijn! Ik ga extra letten op wie dit de komende tijd goed doet. Ik weet zeker dat het jullie gaat lukken.'</p>	

Op wijkniveau komt het onderwerp 'gedrag actief aanleren' structureel terug tijdens de PBS IN DE WIJK bijeenkomsten. Daarbij wordt veel aandacht besteed aan het belang en de functie van het positief model staan door de volwassenen in de wijk. Er wordt tijdens bijeenkomsten regelmatig besproken hoe de volwassenen in de wijk de waarden en gedragsverwachtingen die zijn vastgesteld zelf uitdragen, wat daarin makkelijk is en waar uitdagingen liggen. Ook worden er concrete doelen gesteld, zoals: 'de komende week groeten we ieder kind en iedere jongere die we op straat tegenkomen en letten we op het effect. Bij de volgende bijeenkomst evalueren we wat dit oplevert'. Door het positief voorleven, een belangrijke stap in het aanleren van gedrag, regelmatig als thema terug te laten keren bij de verschillende PBS IN DE WIJK bijeenkomsten, neemt het bewustzijn over de rol van de volwassenen als model toe, evenals het aantal volwassenen dat hiermee actief aan de slag gaat.

4. Kinderen positief bekrachtigen

De volwassenen die bij PBS IN DE WIJK betrokken zijn, geven systematisch en structureel aandacht aan wat kinderen en jongeren goed doen. Als een kind zich houdt aan een gedragsverwachting, dan grijpen volwassenen dit moment actief aan om dit

gedrag positief te bekrachtigen. Hierdoor neemt de kans toe dat het kind dit gedrag opnieuw laat zien. Het positief bekrachtigen gebeurt zowel verbaal als met ondersteunende middelen. In sommige organisaties (bijvoorbeeld de school of opvang) past het om met een beloningssysteem (tokensysteem, met een menu van beloningen) te werken. Hierin kunnen organisaties ook samenwerken (tokens verdiend op de BSO kunnen bijvoorbeeld worden ingewisseld voor gratis les in de boksschool).

De focus op aanleren, uitlokken en bekrachtigen van het gewenste gedrag helpt om te komen tot een klimaat/cultuur waarin kinderen en jongeren veel vaker positief worden bejegend dan worden gecorrigeerd. Gestreefd wordt naar de verhouding 4:1, oftewel vier positieve contactmomenten ten opzichte van één correctie. De betrokken volwassenen oefenen hiermee in en tussen de PBS IN DE WIJK bijeenkomsten, met behulp van gerichte opdrachten.

5. Cyclisch werken op basis van data

Het cyclisch werken op basis van data is de motor van PBS IN DE WIJK op de langere termijn. Door het vanzelfsprekend te maken dat er gegevens worden verzameld over doelen en gewenste gedragingen worden successen zichtbaar en deelbaar gemaakt. Het gaat zowel om 'implementatiedata' (bijvoorbeeld 'hoe vaak geef ik een kind of jongere een compliment' – te meten met bandjes die je van de ene naar de andere pols verplaatst) als uitkomsten (bijvoorbeeld hoeveel (kilo) vuil/rommel ligt er in het lokaal of op het plein of hoeveel kinderen komen de speeltuin binnen).

Naast dit soort specifieke metingen wordt het cyclisch werken op basis van data binnen PBS IN DE WIJK vormgegeven door te werken met de 'checklist PBS IN DE WIJK bij activiteiten'. De checklist geeft betrokkenen een concrete tool in handen om volgens de PBS stappen te werken bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van activiteiten. Daarnaast bevat het format vragen over lastige situaties rondom gedrag van kinderen, zodat er informatie kan worden verzameld over gedrag zonder het over specifieke kinderen te hebben. De PBS coach begeleidt organisaties in het structureel verwerken en benutten van de gegevens die de checklist oplevert.

6. Aandacht voor ongewenst gedrag minimaliseren

Klein ongewenst gedrag wordt omgebogen door de aandacht ervoor te minimaliseren. De volgende technieken worden toegepast om de aandacht voor ongewenst gedrag klein te houden:

- het negeren van klein ongewenst gedrag;
- bij ongewenst gedrag (andere) kinderen bewust complimenten geven die het gewenste gedrag laten zien;
- aandacht van de groep vragen en daarmee ongewenst gedrag van enkele kinderen stoppen.

In de PBS IN DE WIJK bijeenkomsten wordt met deze technieken geoefend en wordt structureel tijd gemaakt voor het delen van de succeservaringen die de volwassenen opdoen met deze technieken tijdens hun activiteiten met de kinderen en jongeren. Door blijvend ervaringen te delen en de technieken regelmatig op te frissen, raakt de achterliggende gedachte, 'alles wat je aandacht geeft groeit', steeds meer verankerd in het gedachtegoed van de deelnemers aan PBS IN DE WIJK. En gaan zij deze kennis actief verspreiden in hun contacten met anderen.

7. Eenduidig begrenzen

Wanneer ongewenst gedrag niet kan worden omgebogen door de aandacht ervoor te minimaliseren, stellen de volwassenen op een voorspelbare, eenduidige manier een

grens. Hiervoor gebruiken ze de reactieprocedure. Deze kent een vaste opbouw. Bij consequent gebruik worden in de praktijk doorgaans alleen stap 1 of stap 1 & 2 gezet:

Stap 1. Herinner het kind aan de gedragsverwachting ('weet je nog wat de regel is over ..');

Stap 2. Geef het kind een keuze: of er volgt een consequentie of het kind houdt zich aan de gedragsverwachting;

Stap 3. Geef een consequentie (kort, makkelijk uit te voeren);

Stap 4. Als de consequentie is uitgevoerd, geldt het principe: over = over.

Deze opbouw stimuleert kinderen om slimme keuzes te maken en hun gedrag zelf bij te sturen.

Het eenduidig begrenzen door het toepassen van de reactieprocedure wordt in de PBS IN DE WIJK bijeenkomsten uitgebreid geoefend. In het kader van de eenduidigheid wordt samen nagedacht over een menu van milde consequenties. Zowel het oefenen van de procedure als het delen van handige consequenties dragen bij aan het vormgeven van gezamenlijke taal, visie en aanpak. Deelnemers doen praktijkervaringen op met de reactieprocedure aan de hand van concrete opdrachten.

8. Positief actief toezicht houden

Kinderen voelen zich veilig als zij weten dat er op een positieve manier op hen wordt gelet. Incidenten tussen kinderen en jongeren ontstaan vaak in vrije, ongestructureerde situaties, bijvoorbeeld in aula's en gangen maar ook in de buitenruimten (bijvoorbeeld op een plein), als gedragsverwachtingen niet helemaal duidelijk zijn en er geen of onvoldoende toezicht aanwezig is.

Binnen PBS IN DE WIJK betekent actief toezicht houden dat de betrokken volwassenen in algemene ruimten zoals gangen, hallen en op pleinen, proactief contact zoeken met kinderen en jongeren. Zij bewegen zich willekeurig door de algemene ruimten, maken hier en daar een praatje, delen complimenten uit voor gewenst gedrag en zorgen ervoor dat zij ook zicht houden op de hoekjes die wat meer verscholen liggen of lastig te bereiken zijn. In alles stralen zij uit: ik heb zicht op de situatie en help mee om het samen met jullie voor iedereen veilig en gezellig te houden.

Positief actief toezicht houden biedt de volwassenen kansen om de positieve wijkcultuur uit te dragen, omdat het contactmomenten oplevert met een grotere groep kinderen en jongeren en kansen om voorbeeldgedrag te tonen en gewenst gedrag te bekrachtigen. Ook levert het informatie op over plekken die mogelijk extra aandacht nodig hebben. Het PBS IN DE WIJK kernteam benut de informatie om specifieke acties hierop uit te zetten.

9. Samenwerken met ouders en de zorg

Samenwerken met ouders

Ouders worden op verschillende momenten en uiteenlopende manieren betrokken. Bij sommige van bovenstaande stappen worden zij als informant benut (bijvoorbeeld voor de waarden), bij andere worden de concrete tools ook aan hen overgedragen (bijvoorbeeld opdrachten voor focus op goed gedrag) en bij weer andere worden zij vooral geënthousiasmeerd om voorbeeldgedrag te laten zien. Organisaties die direct contact hebben met ouders, verweven de PBS taal en informatie in hun reguliere bijeenkomsten/contacten. Zo koos een speeltuinvereniging ervoor om de gedragsbeïnvloedende technieken van PBS IN DE WIJK als op te nemen in de presentatiereeks die zij organiseren voor Arabisch sprekende moeders. Veel vrijwilligers

zijn zelf ook ouder en hebben een groot netwerk in de buurt dat zij informeel over elementen uit PBS IN DE WIJK informeren.

Samenwerking met de zorg

Het samen werken aan PBS IN DE WIJK versterkt de samenwerking tussen deelnemende organisaties. Mensen krijgen beter zicht op het aanbod van andere organisaties, er worden korte lijnen gecreëerd en ze zetten gezamenlijk activiteiten voor kinderen in gang. Doordat de deelnemers van verschillende organisaties elkaar beter leren kennen en meer dezelfde (PBS) taal gaan spreken, ontstaat er wederzijds begrip en vertrouwen. Vanuit dat vertrouwen ontstaan verbindingen waar mensen structureel advies bij elkaar inwinnen bij gedragsvraagstukken en heldere afspraken maken over de te zetten stappen wanneer er zorgen zijn rondom een kind.

Om de gestelde doelen te behalen, moet minimaal het tweejarige implementatietraject worden doorlopen (tabel 1), met bij iedere stap beide rondes (kernteam bijeenkomst(en) en bijeenkomst(e)n met eigen organisatie).

2. Uitvoering

Materialen

Materialen voor opleiding tot PBS IN DE WIJK coach (zonder opleiding in SWPBS)

- Powerpoints en werkmaterialen voor de opleiding tot PBS IN WIJK coach

Materialen voor de bijscholing van gecertificeerde PBS-coaches die zich willen bekwamen in PBS IN DE WIJK

- Powerpoints en werkmaterialen voor de 1-daagse bijscholing voor gecertificeerde PBS-coaches tot PBS IN DE WIJK coach

Materialen voor de gemeente en de PBS coach bij de werving van jeugdorganisaties:

- Folder
- Filmpje PBS IN DE WIJK (<https://www.leraar24.nl/423401/pbs-in-de-wijk-samenwerken-aan-een-veilig-wijkklimaat-op-school-en-in-de-buurt/>)
- Artikel PBS IN DE WIJK (Van Leeuwen, Koppers, De Groot & Ruijs, 2018)
- Powerpoint, hand-outs presentatie, inspiratiematerialen
- Blauwdruk PBS IN DE WIJK (Van Leeuwen, 2018/2021): een overzicht van wat er in voorbereiding op en organisatie van implementatie moet gebeuren en wie daarin welke verantwoordelijkheid en taak heeft

Materialen voor de PBS coach bij de implementatie van PBS IN DE WIJK:

Uitvoering:

- Handleiding PBS IN DE WIJK
- Blauwdruk PBS IN DE WIJK
- Powerpoints en werkmaterialen voor het scholen van het PBS team van de deelnemende jeugdorganisaties
- Powerpoints en werkmaterialen voor het scholen van het PBS IN DE WIJK kernteam
- Powerpoints en werkmaterialen voor het verzorgen van XL bijeenkomsten
- Powerpoints voor 2-daagse scholing voor borgingsspecialisten in de wijk (vrijwilligers die een ambassadeur willen zijn en professionals die in hun organisatie een grotere rol willen spelen in borging)

Evaluatie:

- Checklist evaluatie van een PBS activiteit
- Evaluatievragenlijsten voor volwassenen en kinderen (jaarlijkse afname)
- Interviewvragen voor volwassenen
- Vraag 'nut van de bijeenkomst'

Materialen voor gemeente en jeugdorganisaties bij de implementatie van PBS IN DE WIJK:

Werving:

- Blauwdruk PBS IN DE WIJK (Van Leeuwen, 2018/2021)
- Folder
- Filmpje PBS IN DE WIJK (<https://www.leraar24.nl/423401/pbs-in-de-wijk-samenwerken-aan-een-veilig-wijkklimaat-op-school-en-in-de-buurt/>)
- Artikel PBS IN DE WIJK (Van Leeuwen, Koppers, De Groot & Ruijs, 2018)
- Overzicht urenplaatje PBS activiteiten deelnemers
- Overzicht urenplaatje activiteiten PBS coach

Uitvoering

- Werkmap PBS IN DE WIJK

- Werkmaterialen PBS IN DE WIJK
- Inspiratiematerialen voor ouders
- Voorbeelden van uitgewerkte interventies van andere organisaties
- Inwerkpakketten voor professionals en vrijwilligers

Evaluatie:

- Checklist evaluatie van een PBS activiteit

Veel materialen zijn beschikbaar via www.pbsindewijk.nl.

Locatie en type organisatie

PBS IN DE WIJK worden vormgegeven door mensen uit verschillende typen organisaties. Bij iedere implementatie van PBS IN DE WIJK zijn in ieder geval school betrokken en een jeugdorganisatie met expertise in het begeleiden van kinderen en jongeren met mild probleemgedrag (CJG, jongerenwerk). Andere organisaties kunnen bijvoorbeeld zijn: buurthuis, naschoolse opvang, speeltuin, sportvereniging en woningbouwvereniging.

De PBS team bijeenkomsten vinden plaats bij de eigen organisatie en de PBS IN DE WIJK kernteam bijeenkomsten vinden in afstemming plaats bij een van de deelnemende organisaties, evenals de XL bijeenkomsten. Ook komt het voor dat er gezamenlijke activiteiten in de buurt (buiten) worden georganiseerd, bijvoorbeeld op een plein. Hierbij valt bijvoorbeeld te denken aan de PBS-buitenspeeldag die door deelnemende organisaties wordt georganiseerd in de wijk Rotterdamse wijk Feijenoord.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De uitvoerders zijn gecertificeerde PBS IN DE WIJK coaches.

De PBS coach is minimaal HBO-gechoold, heeft ruime werkervaring in het onderwijs of de zorg, beschikt over voldoende trainers- en coachingsvaardigheden en heeft de (bij)scholing gevolgd over PBS IN DE WIJK. Daarnaast beschikt de coach over de volgende competenties. De coach:

- Heeft goede kennis van PBS IN DE WIJK, inclusief het kader (de piramide en de pijlers) en past deze effectief toe.
- Heeft overzicht met betrekking tot het implementatieproces.
- Staat positief model op alle niveaus (naar de gemeente en directies, de PBS-teams, de PBS IN DE WIJK kernteams, de kinderen & jongeren, de ouders, etc.) in het benadrukken van datgene wat goed gaat (focus op krachten).
- Is in staat om de balans te bewaken tussen meebewegen met de deelnemende organisaties en inhoudelijk sturing geven.
- Past de taal aan de doelgroep aan.
- Is vloeiend in het gebruik van PBS-metaforen en kernboodschappen om PBS-begrippen toe te lichten.
- Legt in bijeenkomsten de nadruk op intrainen, oefenen en toepassen van nieuwe vaardigheden.
- Beschikt over gevarieerde didactische vaardigheden om kennis actief over te dragen en verbinding tussen deelnemers te bevorderen.
- Is in staat om deelnemers aan het implementatietraject te motiveren en te versterken in hun specifieke rol. Beschikt over gevarieerde procesvaardigheden om groepen professionals en vrijwilligers te enthousiasmeren en weerstand te voorkomen.

- Is in staat om de verbinding te leggen tussen PBS IN DE WIJK en andere ontwikkelingen in de wijk op pedagogisch gebied en weet deze met elkaar te integreren.
- Maakt effectieve plannen die voldoen aan de PDCA-cyclus.

Er zijn twee routes om PBS IN DE WIJK coach te worden: 1) gecertificeerd SWPBS coach worden en vervolgens een eendaagse bijscholing te volgen en 2) een opleidingstraject tot PBS IN DE WIJK coach met succes te doorlopen. Dit laatste traject bestaat uit 5 scholingsdagen, 6 groepsgewijze, begeleide intervisiemomenten en certificering. Voor certificering levert een PBS IN DE WIJK coach materialen aan waaruit blijkt dat de stappen in het implementatietraject met succes zijn doorlopen (onder meer de matrix met de waarden van de wijk en uitwerking daarvan in concrete gedragsverwachtingen, de specifieke matrix van enkele organisaties, voorbeelden van visualisaties, en voorbeelden van hoe de verwachtingen worden aangeleerd en bekrachtigd). Daarnaast levert de coach beelden aan van 2 bijeenkomsten, 1 van een implementatiebijeenkomst waarin te zien is hoe er cyclisch met data wordt gewerkt en 1 waarin te zien is hoe het aanleren, bekrachtigen en/of ombuigen van gedrag met betrokkenen volwassenen wordt geoefend. Wanneer de kwaliteit van de uitvoering (beeld en materiaal) voldoende is, is de PBS IN DE WIJK coach gecertificeerd.

Kwaliteitsbewaking

Vragenlijst over de effecten van PBS IN DE WIJK

Er is een vragenlijst over implementatie en effecten van PBS IN DE WIJK ontwikkeld voor kinderen en voor volwassenen en deze wordt jaarlijks uitgezet onder de betrokken PBS teamleden binnen de verschillende deelnemende organisaties. Met de vragenlijst wordt geïnventariseerd welke effecten de deelnemers in de praktijk waarnemen en hoe zij de implementatie hebben ervaren.

Vraag 'nut van de bijeenkomst'

Alle PBS-betrokkenen vullen na een PBS IN DE WIJK bijeenkomst in hoeverre zij deze bijeenkomst 'nuttig' vinden en waarom. Dit betreft niet alleen de deelnemers van de PBS teams en het PBS IN DE WIJK kernteam, maar ook de organisaties die middels de XL bijeenkomsten geïnformeerd worden.

Stuurgroep

Door de PBS stuurgroep, wordt keer per jaar nagedacht over de succes- en risicofactoren die tijdens het implementatietraject een rol spelen. Op basis van de opbrengsten van deze bijeenkomsten worden waar nodig aanpassingen verricht.

Begeleide intervisie kernteam

Na afloop van de implementatieperiode vindt er in het PBS IN DE WIJK kernteam periodiek intervisie op basis van beelden plaats (2-4 keer per jaar) om kennis over de aanpak scherp en up-to-date te houden.

Coaching op de werkvloer

Om de aanpak te borgen vindt er coaching op de werkvloer plaats binnen de organisaties die met PBS IN DE WIJK werken.

Scholing van PBS IN DE WIJK borgingsspecialisten

Vrijwilligers die een ambassadeur willen zijn en professionals die in hun organisatie een grotere rol willen spelen in borging, kunnen de 2-daagse scholing voor

borgingsspecialisten volgen. Tijdens deze twee dagen leren de deelnemers hoe zij actief kunnen bijdragen aan duurzame borging van de aanpak in hun wijk.

Conferentie PBS IN DE WIJK

Om wijken in de gelegenheid te stellen van elkaar te leren en elkaar te inspireren wordt een jaarlijkse conferentie PBS IN DE WIJK georganiseerd. Tijdens deze dag kunnen deelnemers workshops volgen en is er gelegenheid om elkaar te ontmoeten en uit te wisselen.

Website www.pbsindewijk.nl

Op de website staan informatie en te downloaden werkvormen.

Randvoorwaarden

Een wijk kan (onder begeleiding van een PBS-coach) van start met de implementatie als:

- er een aandachtfunctionaris (beleidsmedewerker) vanuit de gemeente is die het traject blijvend steunt, volgt en voor de benodigde financiën zorgt.
- er een kernteam gevormd kan worden van 3 tot 5 jeugdorganisaties, waaronder in ieder geval 1 school en in ieder geval 1 organisatie met expertise in het begeleiden van kinderen en jongeren met mild probleemgedrag.
- binnen iedere school, minimaal 80% van het schoolteam de aanpak ondersteunt (bereid is de schoolbrede aanpak SWPBS volledig te implementeren).
- binnen iedere welzijnsorganisatie voor jeugd, minimaal 80% van het team de aanpak ondersteunt (bereid is organisatiebreed de verschillende onderdelen van PBS volledig te implementeren).
- iedere afzonderlijk lid van het kernteam zich heeft gecommitteerd aan het PBS IN DE WIJK implementatietraject.
- er voldoende middelen zijn en tijd beschikbaar is voor de implementatie.
- er geen andere grote ontwikkeltrajecten in de school en welzijnsorganisatie plaatsvinden.

In de Blauwdruk zijn alle randvoorwaarden nader uitgewerkt.

Implementatie

Gezamenlijk een positieve wijkcultuur bouwen volgens de aanpak PBS IN DE WIJK vraagt om een doelgerichte, stapsgewijze implementatie van de aanpak, zoals beschreven (in stappen en in tijdspad) onder 'opzet van de aanpak' (pagina 9 en 10 van dit werkblad). Juist omdat diverse methodische elementen gelijktijdig en in samenhang op verschillende plaatsen worden geïmplementeerd, is dit systeem van implementatie cruciaal. Er zijn verschillende groepen die hierin een rol vervullen (tabel 2).

Tabel 2. Groepen gekoppeld aan organisatie van bijeenkomsten PBS IN DE WIJK

Groep	Wie	Frequentie
PBS stuurgroep	Medewerker jeugd beleid gemeente, PBS coach, ontwikkelaar PBS IN DE WIJK	4 keer per jaar 4 uur
PBS IN DE WIJK kernteam	Vaste vertegenwoordigers van deelnemende organisaties	6 keer per jaar 1,5 uur
PBS team per organisatie	Een vaste groep kartrekkers binnen de organisatie	6 keer per jaar 1,5 uur
PBS team op school	Een vaste groep kartrekkers binnen de school	10 keer per jaar 2 uur

PBS trainingsdagen	Het hele schoolteam	2 keer per jaar een dag of 4 keer per jaar een halve dag
PBS IN DE WIJK XL	Alle jeugdorganisaties en andere geïnteresseerde ouders en wijkbewoners in wijk	2-3 keer per jaar 2 uur

Het PBS IN DE WIJK kernteam is verantwoordelijk voor de implementatie van PBS IN DE WIJK en vervult samen met de (externe) PBS coach een kartrekkersrol. Er is een blauwdruk beschikbaar waarin beschreven staat wat er in voorbereiding op en organisatie van implementatie moet gebeuren en wie daarin welke verantwoordelijkheid en taak heeft.

De implementatie start bij de gemeente. De gemeente heeft een beleidslijn gericht op kwetsbare wijken. Vanuit dat kader heeft de gemeente een aanjagende rol in de werving van de organisaties en het financieel faciliteren van de implementatie.

Bij de ontwikkeling van dit implementatiesysteem is voortgebouwd op kennis over welke elementen van SWPBS noodzakelijk zijn om te zorgen voor duurzame implementatie (McIntosh, Marcer, Hume, Frank, Turri, & Mathews, 2013).

Kosten

Kijkend naar de inzet van de PBS IN DE WIJK coach voor de activiteiten zoals beschreven in tabel 2, brengt het uitvoeren van PBS IN DE WIJK op jaarbasis de volgende kosten met zich mee.

Overzicht activiteiten van de PBS in de WIJK coach

	Aantal per jaar	Uren
PBS stuurgroep, inclusief voorbereiding	4	16
PBS kernteambijeenkomst, inclusief voorbereiding	6	30
PBS teambijeenkomsten bij deelnemende jeugdorganisaties, inclusief voorbereiding	6	36*
PBS teambijeenkomsten op school, inclusief voorbereiding	10	30
XL bijeenkomst, inclusief voorbereiding	2	10
Overig (afstemming, nieuwe organisaties informeren, etc.)		8
Training schoolteam	2 studiedagen of 4 studiedagdelen	24
Totaal		118 + (36 x aantal deelnemende organisaties)

* Het totale aantal uren dat de PBS IN DE WIJK coach besteedt, is afhankelijk van het aantal organisaties dat deelneemt. Per wijk zien we een gemiddelde van 4 jeugdorganisaties en een school. Het totaal aantal uren dat de PBS IN DE WIJK coach besteedt is dan $(36 \times 4) + 118 = \mathbf{262 \text{ uur}}$.

Naast kosten in uren, zijn er materiële kosten in de vorm van kosten voor het vermenigvuldigen van de werkmaterialen. Deze zijn beperkt.

De kosten voor de implementatie zijn gemiddeld € 25.000 per jaar per wijk. Deze worden in de wijken die nu PBS IN DE WIJK doen, gedragen door de gemeente.

3. Onderbouwing

Probleem

In 2007 zijn door de Rijksoverheid op basis van normen over onder andere inkomen, werk, opleiding, aantal beschikbare woningen en mate van overlast, 40 aandachtswijken aangewezen, in 18 gemeenten. In deze wijken wonen in totaal bijna 800.000 mensen, waarvan 20% 18 jaar of jonger is. De wijken hebben een achterstand in welvaart, gezondheid en welzijn ten opzichte van de rest van de gemeente waarin zij liggen. Kenmerkend voor deze wijken is een eenzijdig woningaanbod (met veel sociale huurwoningen en goedkope koopwoningen), een matige leefbaarheidsscore en een gevoel van onveiligheid. De bewoners van deze wijken hebben veelal een laag opleidingsniveau, geen werk maar een uitkering, lage inkomens, vaker schulden en een minder goede gezondheid in vergelijking met het gemiddelde van hun stad. In wijken met veel mensen met een migratieachtergrond is er sprake van gebrekkige inburgering van nieuwkomers en achterblijvende emancipatie en participatie van vooral niet-Westerse vrouwen. Het gaat om een cumulatie van complexe problemen die ertoe leidt dat de problematiek en achterstanden hardnekkig zijn (Wittebrood & Permentier, 2011).

Voor de kinderen en jongeren in deze wijken betekent dit dat zij opgroeien in armoede³, in een leefomgeving met weinig mogelijkheden voor sociale contacten en sociale participatie, weinig werkgelegenheid en veel verloedering en criminaliteit. Er is in deze wijken sprake van uitstroom naar een lager niveau van voortgezet onderwijs, er is meer schooluitval, meer schoolverlaten zonder startkwalificaties en meer jeugdwerkloosheid. Hier wonen ook de 'onzichtbare' jongeren: jongeren die niet werken, geen onderwijs volgen, geen uitkering hebben en niet staan ingeschreven bij het UWV⁴.

Bij Nederlandse kinderen in de basisschoolleeftijd hangt opgroeien in armoede hangt samen met het vaker hebben van psychosociale problemen (Dekovic, Snel & Groenendaal, 1997). Amone (2009) vond eenzelfde verband voor jongeren, waarbij er vooral een verband was tussen een lagere sociaal-economische positie en het hebben van externaliserende gedragsproblemen of een combinatie van externaliserende en internaliserende gedragsproblemen. In kwetsbare wijken is sprake van een verhoogd risico op psychosociale problemen⁵, zowel externaliserende als internaliserende gedragsproblemen, terwijl er in deze wijken minder van jeugdhulp gebruik wordt gemaakt. In kwetsbare wijken in Rotterdam loopt 1 op de 3 kinderen risico op psychosociale problemen, terwijl minder dan 1 op de 10 contacten heeft met een buurtteam.⁵

Samenvattend gaat het om een groep kinderen en jongeren die opgroeit onder ongunstige omstandigheden, een verhoogd risico op het ontwikkelen van problemen loopt en minder gebruik maakt van jeugdhulp.

Oorzaken

Uit zowel internationaal als Nederlands onderzoek zijn er diverse factoren bekend die het risico op de ontwikkeling van problemen bij kinderen vergroten en factoren die tegen de gevolgen van die risicofactoren kunnen beschermen. De kans op problemen neemt vooral

³ Landelijke Jeugdmonitor 2018 <https://longreads.cbs.nl/jeugdmonitor-2018/>

⁴ 8% van de jongeren in Rotterdam: <https://www.rotterdam.nl/werken-leren/staat-van-de-jeugd/>

⁵ Zoals gemeten met SDQ: zie gegevens verschillende wijken in de digitale module van <https://www.rotterdam.nl/werken-leren/staat-van-de-jeugd/>

toe wanneer sprake is van een cumulatie van risicofactoren én beschermende factoren die hiervoor kunnen compenseren afwezig zijn (Ten Brink & Veerman, 1998; Van der Laan & Blom, 2006). Een cumulatie van risicofactoren is niet zozeer een optelsom, als wel een complex van elkaar beïnvloedende factoren, die niet los van elkaar gezien kunnen worden. Voor het ontstaan en in stand blijven van externaliserende gedragsproblemen is dit bijvoorbeeld beschreven door Matthys en Lochman (2017). Zij benadrukken onder meer de wisselwerking tussen het inconsequent omgaan met ongewenst gedrag door de ouders en het temperament van het kind.

De risicofactoren en beschermende factoren worden doorgaans onderverdeeld in factoren bij het kind of de jongere, factoren in het gezin en factoren in de bredere omgeving (school, vriendengroep en wijk). Onderstaande factoren komen uit: Bitsko, Holbrook, Robinson, Kaminsky, Ghandour, Smith & Peacock (2016), Lipsey & Derzon (1998), Moffitt & Caspi (2001), Nelson, Stage, Duppong-Hurley, Synhorst & Epstein (2007) en Van der Laan & Blom (2006).

Risicofactoren in de omgeving

- Buurt en samenleving: sociale uitsluiting (kinderen hebben niet het gevoel deel uit te maken van de maatschappij), lage sociale cohesie in de buurt, weinig controle op gedrag in de buurt (geen toezicht), hoge mobiliteit in de buurt, onduidelijke normen in de wijk of normen die bevorderend zijn voor drugsgebruik, geweld en criminaliteit, de beschikbaarheid van alcohol en drugs, verkrijgbaarheid van vuurwapens, het ontbreken van stimulering van sociaal wenselijk gedrag in de wijk en lage sociaal-economische omgeving (armoede).
- School: gebrek aan betrokkenheid bij school, gebrek aan organisatie/controle op school, het ontbreken van duidelijkheid over wat sociaal wenselijk gedrag is binnen school en het niet stimuleren ervan, slechte schoolresultaten, spijbelen en voortijdig schoolverlaten;
- Vriendengroep: omgang met kinderen en jongeren die probleemgedrag vertonen en/of lid zijn van een jeugdbende.

Risicofactoren in het gezin

- Problemen in de ouder-kind-interacties en tussen ouders: mishandeling, verwaarlozing, onveilige hechting tussen ouder en kind, een ineffectieve, dwingende opvoedingsstijl (coercion), een weinig (gevoel van) betrokkenheid bij het kind, veel conflicten tussen ouders en een gebrekkige communicatie tussen de ouders en tussen ouder en kind;
- Psychiatrische problematiek bij één van de ouders, waarbij de impact van deze factor vooral wordt bepaald door het sociaal functioneren van de ouder en hoe ontregelend de problematiek is voor het opvoedingsklimaat;
- Probleemgedrag van ouders: zelf antisociaal, gewelddadig en crimineel gedrag vertonen, een positieve houding hebben ten aanzien van geweld en criminaliteit, en alcohol- en drugsgebruik;
- Ernstige problematiek in het leven van ouders toen zij zelf kind waren, zoals incest, mishandeling en verwaarlozing;
- Laag gezinsinkomen en stress door schulden en/of werkloosheid;
- Gebrek aan familie of vrienden die het gezin (met name de ouders) tot steun zijn.

Risicofactoren bij het kind of de jongere

- Biologische factoren, zoals prematuriteit en laag geboortegewicht, zwangerschapscomplicaties en genetische afwijkingen;
- Moeilijk temperament;
- Hyperactiviteit, impulsiviteit en/of sterke prikkelbaarheid;
- Een laag (verbaal) IQ en achterblijvende taalontwikkeling;
- Ingrijpende gebeurtenissen, zoals ziekenhuisopname, mishandeling en de dood van één van de ouders.

In verschillende studies is steun gevonden voor de veronderstelling dat de impact van risicofactoren in de omgeving op een kind vooral wordt bepaald door de impact die deze factoren hebben op de ouders (Cyr, Euser, Bakermans-Kranenburg & Van IJzendoorn, 2010; Evans, Boxhil & Pinkaya, 2008; De Roos, Bucx & Geijer, 2011; Luby, Belden, Botteron, Marrus, Harms, Babb, Nishino & Barch, 2013; Patterson, De Garmo & Forgatch, 2010). Effectief opvoedingsgedrag, resulterend in positieve ouder-kind-interacties en steun van de ouder aan het kind, is een belangrijke beschermende factor voor de ontwikkeling van kinderen. Dit ouderlijk gedrag blijkt te kunnen compenseren voor de nadelige effecten van het wonen in een kwetsbare wijk (Luby et al., 2013; Odgers, Caspi, Russell, Sampson, Arseneault, & Moffitt, 2012).

Aan te pakken factoren

PBS IN DE WIJK richt zich op verschillende risicofactoren op wijk- en schoolniveau en op de factor gebrek aan sociale steun op gezinsniveau. Daarnaast richt de aanpak zich met name op factoren waarvan bekend is dat zij een positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren stimuleren (Ince, Van Yperen & Valkestijn, 2018):

- 1) Sociale binding: de emotionele band van het kind met gezinsleden, vrienden, klas- en buurtgenoten.
- 2) Kansen voor betrokkenheid en participatie: een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de verbanden waar zij onderdeel van uitmaken.
- 3) Prosociale normen: een omgeving waarin duidelijke normen en waarden voor positief gedrag worden uitgedragen en nageleefd, inclusief duidelijke regels en grenzen.
- 4) Erkenning voor en waardering voor positief gedrag: gerichte erkenning en waardering versterken sociaal gedrag.
- 5) Sociale steun: sociale steun van ouders en steun van andere volwassenen aan het kind levert een belangrijke bijdrage aan het welbevinden van kinderen. Zowel steun direct aan het kind (bijvoorbeeld emotionele steun en een rolmodel zijn) als indirect, via steun aan de ouders (bijvoorbeeld praktische, informatieve of emotionele ondersteuning) draagt bij.
- 6) Constructieve vrijetijdsbesteding: kansen om deel te nemen aan bijvoorbeeld creatieve activiteiten (muziek, theater) en jeugdprogramma's (zoals sport, clubs of verenigingen). Idealiter gaat het om activiteiten die jongeren in contact brengen met volwassenen die hen aanmoedigen en ondersteunen bij het ontwikkelen van hun talenten en vaardigheden.
- 7) Competenties: het versterken van sociaal, emotioneel en gedragsmatig functioneren, zodat het kind succesvol kan zijn op school en positieve relaties met leeftijdgenoten en volwassenen kan opbouwen en onderhouden.
- 8) Cognitieve vaardigheden: het versterken van vaardigheden op het gebied van logisch en analytisch denken, abstract redeneren en specifieke cognitieve vaardigheden, zoals lees- en rekenvaardigheden. Meer mogelijkheden om succesvol te zijn op school.
- 9) Schoolmotivatie: meer binding met school, prestatiemotivatie en positieve verwachtingen ten aanzien van eigen succes. Schoolmotivatie wordt beïnvloed door ouderbetrokkenheid, aanmoediging en succes op school en normen en waarden in de omgeving.

10) Positieve identiteit: de overtuiging dat je met je eigen gedrag persoonlijke doelen kan bereiken.

Wetenschappelijke ondersteuning voor deze elementen komt uit: Benson, Leffert, Scales & Blyth (1998), Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak & Hawkins (2004), Durlak, Taylor, Kawashima, Pachan, DuPre, Celio, Berger, Dymnicki & Weissberg (2007), Lee, Anderson, Horowitz & August (2009), Hawkins, Catalano & Miller, (1992), Hoge, Andrews & Leschied (1996), Howell, Krisberg, Hawkins & Wilson (1995) en Kristjansson, James, Allegrante, Sigfusdottir & Helgason (2010).

Het realiseren en versterken van deze 10 elementen zorgt voor een meer positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren, ook wanneer zij nog geen problemen hebben. Daarmee vormen de elementen een buffer voor het ontstaan van problemen, alsook voor het verergeren van (beginnende) problemen.

Kijkend naar de doelen van PBS IN DE WIJK, wordt ingegrepen op de volgende factoren:

1. Bevorderen van sociaal gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk

Met dit doel wordt ingegrepen op alle beschermende factoren die door Ince, Van Yperen & Valkestijn (2018) worden benoemd. Daarnaast grijpt het in op de risicofactoren sociale uitsluiting, lage sociale cohesie in de buurt, onduidelijke normen in de wijk, het niet stimuleren van sociaal wenselijk gedrag in de wijk en gebrek aan sociale steun voor het gezin. Op de betrokken school wordt ingegrepen op de risicofactoren: gebrek aan betrokkenheid bij school, gebrek aan organisatie/controlle op school, het ontbreken van duidelijkheid over wat sociaal wenselijk gedrag is binnen school en het niet stimuleren ervan, slechte schoolresultaten en spijbelen.

2. Verminderen van ongewenst gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk

Met dit doel wordt ingegrepen op de risicofactoren lage sociale cohesie in de buurt, weinig controle op gedrag in de buurt (geen toezicht), onduidelijke normen in de wijk, het niet stimuleren van sociaal wenselijk gedrag in de wijk en gebrek aan sociale steun voor het gezin. Op de betrokken school wordt ingegrepen op de risicofactoren gebrek aan organisatie/controlle op school en het ontbreken van duidelijkheid over wat sociaal wenselijk gedrag is binnen school en het niet stimuleren ervan. Tevens wordt met dit doel ingegrepen op de beschermende factoren prosociale normen, erkenning en waardering voor positief en sociale steun.

3. Voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen en jongeren in de wijk

Op de betrokken school wordt met dit doel ingegrepen op de risicofactoren slechte schoolresultaten, spijbelen en voortijdige schoolverlaten. Tevens wordt met dit doel ingegrepen op de beschermende factoren sociale binding, prosociale normen en sociale steun.

Verantwoording

PBS IN DE WIJK richt zich op het versterken van de tien belangrijkste beschermende factoren (Ince, Van Yperen & Valkestijn, 2018) die in de literatuur worden genoemd als bijdragend aan een positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren (zie 'aan te pakken factoren').

1. Bevorderen van sociaal gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk

Door duidelijke prosociale waarden te formuleren, deze te concretiseren in gedragsverwachtingen (normen, sociaal gewenst gedrag) en te visualiseren in beelden, wordt voor kinderen duidelijker wat de volwassenen om hen heen belangrijk vinden en

wat er van hen verwacht wordt. Het bestaan van duidelijke, prosociale normen is gerelateerd aan meer sociaal gedrag (Hawkins, Catalano & Miller, 1992; Howell et al., 1995; Catalano et al., 2004).

Door het gedrag actief aan te leren, uit te lokken en zelf te laten zien (modelgedrag) wordt het voor kinderen nog duidelijker welk gedrag de volwassenen belangrijk vinden en waarom. De duidelijke boodschap en het goede voorbeeld door deze aantrekkelijke (want belangrijke) rolmodellen, maakt de kans groter dat de kinderen het gedrag zullen overnemen (sociale leertheorie, leren van modellen: Bandura, 1977/1986).

In een studie naar SWPBS is gevonden dat dit effect nog sterker is voor kinderen die thuis een andere taal spreken dan de voertaal op school en in de wijk (Ogden, Sørlië & Amlund Hagen, 2007). Dit wordt gezien als een aanwijzing dat er bij deze groep meer onduidelijkheid is over wat sociaal gewenst gedrag is en dat de aanpak deze onduidelijkheid wegneemt.

Doordat de volwassenen in gezamenlijkheid hebben voorbereid, hoort en ziet een kind op verschillende plekken dezelfde boodschap. Dit draagt bij aan een gevoel van sociale verbinding ('zij horen bij elkaar en ik hoor bij hen'). Een gevoel van sociale verbinding in de kindertijd, juist ook met volwassenen buiten het gezin, hangt samen met een gevoel van sociale verbinding en een actieve rol in de maatschappij op volwassen leeftijd (Catalano et al., 2004).

Doordat het makkelijker wordt voor de kinderen om sociaal gewenst gedrag te zien en de volwassenen om de kinderen heen meer gespitst zijn op dit gedrag en meer handvatten hebben om dit gedrag te bekrachtigen, zullen de kinderen meer bekrachtiging/positieve consequenties ervaren van het voldoen aan de prosociale normen en waarden. Meer erkenning voor en waardering van sociaal gedrag leidt tot een toename van het gedrag (operante leertheorie: Skinner, 1953; Catalano et al., 2004; specifiek voor SWPBS: Horner, Sugai, Smolkowski, Eber, Nakasato, Todd & Esperanza, 2009). De kinderen zullen het bekrachtigde gedrag nog vaker laten zien.

Dit betekent dat er meer contact is tussen kinderen onderling en dat de sociale, emotionele competenties en gedragscompetenties van kinderen worden versterkt. Er ontstaat een meer constructieve vrijetijdsbesteding. Kinderen krijgen kansen om een waardevolle bijdrage te leveren aan de verschillende verbanden waar ze onderdeel van uitmaken. Deze factoren hangen samen met een positieve ontwikkeling (Catalano et al., 2004; Durlak et al., 2007; Kristjansson et al., 2010).

Het bovenstaande betekent ook dat er vaker contact is en vaker positief contact is tussen kinderen en volwassenen. De volwassenen voelen een grotere betrokkenheid bij zowel de kinderen en jongeren waar zij direct mee werken als andere kinderen en jongeren in de wijk. Positieve betrokkenheid levert een significante bijdrage aan een positieve ontwikkeling van kinderen en jongeren (Patterson, DeGarmo & Forgatch, 2010).

Doordat de volwassenen zo duidelijk zijn geweest in wat zij verwachten en dit gedrag en de achterliggende waarden actief aanleren, kennen kinderen en jongeren de waarden en de gedragsverwachtingen van de wijk en van de organisaties waar zij komen over en laten zij het gedrag zien dat hierbij past. Hun sociale competentie neemt daardoor toe. Ook hun positieve identiteit wordt hierdoor versterkt: ze voelen zich competent ('ik weet wat er van me verwacht wordt en dat kan ik'). Daarnaast voelen zij zich gesteund ('als

het niet lukt dan zijn er volwassenen die helpen'). Deze uitkomsten hangen alle drie samen met een positieve ontwikkeling (Catalano et al., 2004).

Zowel kinderen als volwassenen zullen zich dus socialer gedragen. Dit heeft invloed op de sfeer in de jeugdorganisaties en op school: deze wordt positiever (Sørlië & Ogden, 2007). Dit draagt bij aan het gevoel van veiligheid van de kinderen, zowel in de organisaties (Horner et al., 2009) als in de wijk (op straat). De ondersteuning die kinderen voelen door de duidelijke, positieve aanpak en de grotere betrokkenheid van volwassenen, maakt hen veerkrachtiger, d.i. beter bestand tegen stressvolle omstandigheden. Dit geeft hen meer kans hebben op te groeien tot goed functionerende volwassenen. De impact is het grootst bij kinderen die opgroeien in risicovolle omstandigheden: armoede, lage cohesie en lage controle in de buurt (Zolkoski & Bullock, 2012).

2. Verminderen van ongewenst gedrag bij kinderen en jongeren in de wijk

Wanneer het kinderen niet lukt om zich aan de waarden en bijbehorende gedragsverwachtingen te houden, hanteren de volwassenen eenduidige procedures om het gedrag snel om te buigen en alternatief, prosociaal gedrag uit te lokken. De basis van deze procedures ligt in de operante leertheorie (Skinner, 1953) en het 'effectief grenzen stellen' zoals in verschillende opvoedingsprogramma's wordt toegepast (Forgatch & Patterson, 2010; Webster-Stratton, 2012) en effectief is bevonden in het verminderen van ongewenst gedrag (DeGarmo, Patterson & Forgatch, 2004).

Doordat de volwassenen meer gespitst zijn op het contact met en het gedrag van de kinderen, merken zij ongewenst gedrag ook sneller op. Hierdoor kunnen ze sneller ingrijpen bij mild ongewenst gedrag en dit ombuigen.

Doordat door de volwassenen steeds op eenzelfde manier wordt gereageerd op het ongewenste gedrag, is voor de kinderen en jongeren helder wat er gaat gebeuren en welke consequentie er volgt als zij zich niet houden aan de gedragsverwachtingen. Dit helpt hen om slim te kiezen: te kiezen voor prosociaal gedrag (Forgatch & Patterson, 2010). Hiermee wordt escalatie voorkomen blijven incidenten uit.

De PBS IN DE WIJK aanpak is expliciet gericht op een specifieke verhouding tussen hoe vaak er positief, bekrachtigend contact is met een kind of jongere en hoe vaak een kind of jongere wordt gecorrigeerd. Deze verhouding, 4 positieve contactmomenten ten opzichte van 1 correctie (4:1), schept een klimaat waarin het het makkelijkst is voor kinderen om te leren en snel tot (sociaal) gewenst gedrag te komen (Flora, 2000; Cook, Grady, Long, Renshaw, Coddington, Fiat & Larson, 2016).

Hierdoor neemt het aantal incidenten af (Horner et al, 2009; McIntosh, Chard, Boland, & Horner, 2006; Sørlië & Ogden, 2015) en is er minder ongewenst gedrag en overlast op straat.

3. Voorkomen van gedragsproblemen bij kinderen en jongeren in de wijk

Door het bevorderen van sociaal gedrag en het vroegtijdig ingrijpen bij en ombuigen van ongewenst gedrag wordt de kans kleiner dat kinderen en jongeren internaliserende of externaliserende gedragsproblemen ontwikkelen (Catalano et al., 2004). Wanneer kinderen opvallen door herhaald, mild ongewenst gedrag, zullen de volwassenen ervoor zorgen dat zij sneller psychosociale hulp aangeboden krijgen. De volwassenen kennen de route als er zorgen zijn rondom een kind of een jongere: ze weten dan welke stappen ze kunnen zetten en kennen mensen die ze hiervoor kunnen benaderen. Een grotere toegankelijkheid van deze voorzieningen voor jeugdigen (direct of via hun opvoeders)

vormt een beschermende factor (Ungar, 2015) bij het voorkomen van gedragsproblemen.

Samengevat is de interventietheorie onder PBS IN DE WIJK dat wanneer volwassenen in kwetsbare wijken hun krachten bundelen en gezamenlijk een duidelijk, positief en stimulerend opvoed- en opgroeiklimaat neer weten te zetten, dit compenserend werkt voor de verhoogde risico's die de kinderen en jongeren in deze wijken lopen als gevolg van het opgroeien in armoede, in een leefomgeving met weinig mogelijkheden voor sociale contacten en sociale participatie en veel verloedering en criminaliteit. Door kinderen en jongeren te laten merken dat zij gezien en gewaardeerd worden, dat ze ergens bij horen en dat er iets van hen verwacht wordt, verbinden kinderen en jongeren zich meer met andere mensen (volwassenen) buiten het kerngezin. Er ontstaan kansen om te leren (op school en daarbuiten) en oefenmogelijkheden voor sociale contacten en participatie. De volwassenen steunen de kinderen en jongeren en bieden hen kansen. Door samen met collega's in en buiten de organisatie PBS IN DE WIJK te doen, zijn zij zich bewuster van hun invloed op kinderen en jongeren, en hoe zij deze krachtig kunnen inzetten. De herhaling die ontstaat doordat verschillende volwassenen dezelfde dingen verwachten en waarderen, versterkt de waarde (betekenis) van dat wat zij doen en daarmee het positieve effect op het kind of de jongere. Dit alles draagt bij aan ontwikkeling van beschermende factoren (competenties, vaardigheden, een positieve identiteit, gevoel van sociale steun en verbinding). Deze factoren werken compenserend werken op de risicofactoren waar deze kinderen en jongeren aan worden blootgesteld. PBS IN DE WIJK probeert daarmee de nadelige effecten van het opgroeien in een kwetsbare wijk tegen te gaan (te voorkómen of verminderen).

Effecten van vergelijkbare programma's in Nederland

Bovenstaande aanpak is een manier om een pedagogische civil society (PCS) te creëren (De Winter, 2011; Hillhorst & Zonneveld, 2013). Hierin bestaat er bij burgers de attitude om met elkaar in de eigen sociale netwerken en het publieke domein verantwoordelijkheden rond het opgroeien en opvoeden van kinderen te delen, in de vorm van informele wederzijdse steun en informele sociale controle. Hoewel er een net andere nadruk ligt op het doel van de gezamenlijkheid en de rol van ouders (Kesselring, De Winter, Horjus & Van Yperen, 2013), is PBS IN DE WIJK wel een manier om concreet vorm te geven aan een pedagogische civil society. Een studie naar de effecten van een andere programma gericht op een pedagogische civil society, Allemaal Opvoeders, laat zien dat activiteiten gericht op het versterken van het contact tussen verschillende volwassenen waar het kind mee te maken heeft – (mede) opvoeders in de visie van PCS – informele steun bij het opgroeien en opvoeden kunnen faciliteren (Kesselring, de Winter, van Yperen & Horjus, 2015).

4. Onderzoek

Onderzoek naar de uitvoering

PBS IN DE WIJK is een innovatieve aanpak en er zijn tot nu toe nog geen effectstudies naar gedaan. Wel is er een procesevaluatie gedaan (Van Leeuwen, De Groot & Ruijs, 2017), met als doel om meer zicht te krijgen op de ervaringen met en waardering voor de aanpak bij alle betrokkenen, alsmede op de succes- en faalfactoren voor de implementatie. Voor de procesevaluatie is de input van verschillende betrokkenen benut om tot een overzicht te komen van de ervaringen en waardering.

Interviews: Er zijn interviews afgenomen met zes sleutelfiguren binnen de deelnemende organisaties in de wijk Feijenoord in Rotterdam (leden overstijgende PBS kernteam van de wijk).

Vragenlijst over implementatie en effecten van PBS: Er is een vragenlijst over implementatie en effecten van PBS uitgezet onder de betrokken PBS teamleden binnen de verschillende deelnemende organisaties in de wijk Feijenoord. Met de vragenlijst is geïnventariseerd welke effecten de deelnemers in de praktijk waarnemen en hoe zij de implementatie hebben ervaren.

In totaal hebben acht kernteamleden van PBS in de wijk Feijenoord een uitgebreide vragenlijst ingevuld over de door hen waargenomen effecten van PBS in de wijk. Vanuit de vier deelnemende organisaties in de wijk Feijenoord heeft van iedere organisatie minimaal één persoon de lijst ingevuld.

Vraag 'nut van de aanpak': De vraag 'hoe nuttig vind je PBS in de wijk' is via de mail en tijdens implementatiebijeenkomsten uitgezet onder 69 actief betrokkenen in de wijken Crooswijk, Bloemhof en Feijenoord (alle in Rotterdam), in de periode februari-mei 2017. In totaal hebben 43 betrokkenen de vraag beantwoord op een schaal van 0-10, waarbij 0 staat voor 'helemaal niet nuttig' en 10 staat voor 'heel nuttig'. Dit is een respons van 62%. De aanpak blijkt met een gemiddeld rapportcijfer van 8,1 als 'nuttig' wordt gewaardeerd.

Expertmeeting: Tijdens een expertmeeting van de PBS stuurgroep en een gedragsexpert, is nagedacht over de succes- en risicofactoren die tijdens het implementatietraject een rol hebben gespeeld.

Analyse notulen stuurgroep PBS in de wijk: Een analyse van de notulen van de stuurgroep PBS IN DE WIJK heeft aanvullend inzicht gegeven in de succes- en risicofactoren van het implementatietraject.

Op basis van deze input komen de volgende succes- en faalfactoren naar voren:

Succesfactoren

- Betrokkenheid Gemeente
- Stuurgroep met de juiste expertise
- Klein beginnen
- Sterke school
- Commitment
- Brede verankering
- Een duidelijk jaar- en borgingsplan
- Model staan op alle niveaus
- Op maat werken

Faalfactoren

- School onder druk: voor scholen is het moeilijk om naast de implementatie van SWPBS in de school ook nog een aanjagersrol te vervullen bij andere activiteiten. Personele krapte, werkdruk en werktijden maken dit lastig.
- Wisselingen van vrijwilligers: de doorstroom van betrokken volwassenen is een bedreiging voor duurzame implementatie (borging). Bij vrijwilligers(organisaties) speelt dit extra: hangt het meer aan de persoon.

De aanbevelingen die op basis van de procesevaluatie zijn gedaan, hebben geresulteerd in aanpassingen in de start van het traject in nieuwe wijken en andere keuzes in de activiteiten voor ouders. Daarnaast zijn een blauwdruk inwerkpakketten, opfrisbijeenkomsten en een scholing voor zogenaamde 'borgingsspecialisten in de wijk' ontwikkeld.

5. Samenvatting Werkzame elementen

- Volwassenen in een wijk die met kinderen en jongeren te maken krijgen, slaan de handen ineen en committeren zich aan het gezamenlijk creëren van een positief, duidelijk en veilig klimaat in de buurt.
- Dit doen zij op een doelgerichte, gestructureerde manier, met een duidelijk tijdpad.
- De uitwerking is concreet, zichtbaar en te meten. De mate van implementatie wordt daadwerkelijk gemeten en de uitkomsten benut voor de planning van concrete activiteiten.
- De samenwerking tussen de volwassenen leidt tot het vaststellen van enkele basiswaarden voor de wijk, die worden vertaald in concrete gedragsverwachtingen voor verschillende locaties en situaties. De waarden en het verwachte prosociale gedrag worden gevisualiseerd.
- Het gedrag wordt actief aangeleerd aan de kinderen en systematisch bekrachtigd. Ongewenst gedrag wordt op een eenduidige, vlotte wijze omgebogen. Hiervoor worden eenvoudige, gedragstherapeutische technieken gebruikt, die de betrokken volwassenen zich stapsgewijs eigen maken.
- Volwassenen staan model in het gedrag dat zij van de kinderen en jongeren willen zien. Ze leven het voor.
- De volwassenen creëren een positief basisklimaat gericht op ontwikkeling en groei, door een effectieve verhouding tussen versterking en correctie (4:1).
- Een gezamenlijke taal en gedeelde pedagogische visie maakt contact makkelijker. Volwassenen vanuit verschillende groepen hebben meer contact en weten elkaar sneller te vinden. Dit verhoogt de onderlinge betrokkenheid en versterkt sociale steunnetwerken, ook voor de volwassenen.
- Structurele betrokkenheid vanuit de gemeente om het benadrukken van het belang van de gezamenlijke aanpak en de waardering voor de investering hierin duurzaam te organiseren. Betrokkenheid vanuit de gemeente is tevens noodzakelijk om vanuit projectfinanciering de omslag te maken naar opname in het reguliere financieringskader (waarbij het niet langer gaat om extra financiering, maar meer dat dit de aanpak is waarvoor financiering beschikbaar is).

6. Aangehaalde literatuur

Amone, K. (2009). *Examining the link between socio-economic position and mental health in early adolescents*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Benson, P.L., Leffert, N., Scales, P.C. & Blyth, D.A. (1998). Beyond the 'village' rhetoric: creating healthy communities for children and adolescents. *Applied Developmental Science, 2*, 138-159.

Bradshaw, C., Mitchell, M., & Leaf, P. (2010). Examining the effects of school-wide positive behavioral interventions and supports on student outcomes: Results from a randomized controlled effectiveness trial in elementary schools. *Journal of Positive Behavior Interventions, 12*, 133-148.

Brink, L. T. ten, & Veerman, J. W. (1998). Risicofactoren en protectieve factoren in de ontwikkeling van kinderen en adolescenten. In J. D. Bosch, H. A. Bosma, R. J. van der Gaag, A. J. J. M. Ruijsenaars, & A. Vyt (Eds.), *Jaarboek Ontwikkelingspsychologie, Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie* (pp. 13-46). Houten: Bohn, Stafleu en van Loghum.

Catalano, R., Berglund, M., Ryan, J., Lonczak, H. & Hawkins, D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 591*, 98-124.

Cook, C.R. Grady, E.A., Long, A.C., Renshaw, T., Coddling, R.S., Fiat, A. & Larson, M. (2016). Evaluating the Impact of Increasing General Education Teachers' Ratio of Positive-to-Negative Interactions on Students' Classroom Behavior. *Journal of Positive Behavior Interventions, 19*, 67-77.

Cyr, C., Euser, E.M., Bakermans-Kranenburg, M.J. & IJzendoorn, M.H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families. A series of meta-analyses. *Development and Psychopathology, 22*, 87-108.

DeGarmo, D.S., Patterson, G.R. & Forgatch, M.S. (2004). How do outcomes in a specified parent training intervention maintain or wane over time? *Prevention Science, 5*, 73-89.

Dekovic, M., Snel, E. & Groenendaal, H. (1997). Kinderen van de rekening. Over de effecten van armoede op kinderen. In C. Vrooman, G. Engbersen en E. Snel (Red.), *De kwetsbaren* (pp. 143-157). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Durlak, J., Taylor, R., Kawashima, K., Pachan, M., DuPre, E., Celio, C., Berger, S., Dymnicki, A. & Weissberg, R. (2007). Effects of positive youth development programs on school, family and community systems. *American Journal of Community Psychology, 39*, 269-286.

Evans, G.W., Boxhill, L. & Pinkaya, M. (2008). Poverty and maternal responsiveness: The role of maternal stress and social resources. *International Journal of Behavioral Development, 32*, 232-237.

Flora, S.R. (2000). Praise's magic reinforcement ratio: five to one gets the job done. *The Behavior Analyst today*, 1, 64-69.

Forgatch, M.S. & Patterson, G.R. (2010). Parent Management Training – Oregon model: An intervention for antisocial behavior in children and adolescents. In: Weisz, J.R. and Kazdin, A.E. (Eds.), *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 159-178). New York, NJ: Guilford Press.

Hawkins, J.D., Catalano, R.F. & Miller, J.Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other problems in adolescence and early adulthood. *Psychological Bulletin*, 112, 64-105.

Hillhorst, P., & Zonneveld, M. (2013). *De gewoonste zaak van de wereld. Radicaal kiezen voor de pedagogische civil society*. Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Geraadpleegd van:

http://www.expo.be/sites/default/files/atoms/files/de_gewoonste_zaak_van_de_wereld.pdf

Hoge, R.D., Andrews, D.A. & Leschied, L.W. (1996). An investigation of risk and protective factors in a sample of youthful offenders. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 37, 419-424.

Horner, R.H., Sugai, G., Smolkowski, K., Eber, L., Nakasato, J., Todd A.W., Esperanza, J. (2009). A Randomized, Wait-List Controlled Effectiveness Trial Assessing School-Wide Positive Behavior Support in Elementary Schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 11, 133-144.

Howell, J.C., Krisberg, B., Hawkins, D. & Wilson, J. (1995). *Serious violent & chronic juvenile offenders*. Thousand oaks: Sage publications.

Ince, D., van Yperen, T., & Valkestijn, M. (2018). *Top tien positieve ontwikkeling jeugd: Beschermende factoren in opvoeden en opgroeien*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Kesselring, M., Winter, M. de, Horjus, B. & Yperen, T.A. van (2013). Allemaal opvoeders in de pedagogische civil society. Naar een theoretisch raamwerk van een ander paradigma voor opgroeien en opvoeden. *Pedagogiek*, 33, 5-20.

Kesselring, M., Winter, M. de, Yperen, T. van & Horjus, B. (2015). De Pedagogische Civil Society in de praktijk: een studie naar de effecten van de activiteiten binnen het programma Allemaal Opvoeders. *Pedagogiek*, 35, 263-284.

Kristjansson, A.L., James, J., Allegrante, J., Sigfusdottir, I.D. & Helgason, A. (2010). Adolescent substance abuse, parental monitoring and leisure-time activities: 12-year outcome primary prevention in Iceland. *Preventive Medicine*, 51, 168-171.

Laan, A.M. van der & Blom, M. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming. Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC.

Lee, C., Anderson, J., Horowitz, J. & August, G. (2009). Family income and parenting. The role of parental depression and social support. *Family Relations*, 58, 417-430.

Leeuwen, E. van (2014). *Databank Effectieve Jeugdinterventies: Beschrijving 'School-Wide Positive Behavior Support'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Leeuwen, E. van (2018). *Blauwdruk PBS IN DE WIJK*. Duivendrecht: PI Research.

- Leeuwen, E. van, Groot, M. de & Ruijs, A. (2017). *Procesevaluatie PBS in de Wijk. Rotterdamse ervaringen in beeld*. Duivendrecht: PI Research.
- Leeuwen, E. van, Koppers, P., Groot, M. de & Ruijs, A. (2018). Positive Behavior Support (PBS) in de wijk: Eerste praktijkervaringen in Rotterdam. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 57, 291-307.
- Lipsey, M.W. & Derzon, J.H. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early childhood: a synthesis of longitudinal research. In R. Loeber and Farrington (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders* (pp. 86-105). Thousand Oaks: Sage.
- Luby, J., Belden, A., Botteron, K., Marrus, N., Harms, M.P., Babb, C., Nishino, T. & Barch, D. (2013). The Effects of Poverty on Childhood Brain Development: The Mediating Effect of Caregiving and Stressful Life Events. *JAMA Pediatrics*, 167, 1135-1142.
- Matthys, W. & Lochman, J.E. (2017). *Oppositional Defiant Disorder en Conduct Disorder in Childhood* (2nd ed.). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Moffitt, T.E. & Caspi, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and psychopathology*, 12, 355-375.
- McIntosh, K., Chard, D. J., Boland, J. B., & Horner, R. H. (2006). Demonstration of combined efforts in schoolwide academic and behavioral systems and incidence of reading and behavior challenges in early elementary grades. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 8, 146-154.
- McIntosh, K., Marcer, S.H., Hume, A.M., Frank, J., Turri, M., & Mathews, S. (2013). Factors related to sustained implementation of schoolwide positive behavior support. *Council for Exceptional Children*, 79, 293-311.
- Nelson, J., Stage, S., Duppong-Hurley, K, Synhorst, L. & Epstein, M. (2007). Risk factors predictive of the problem behavior of children at risk for emotional and behavior disorders. *Exceptional Children*, 73, 367-379.
- Nelen, M., Das, T., Blonk, A., Reijnders, I., Baard, M., Leeuwen, E., van & Albrecht, G. (2016). De vijf pijlers van SWPBS anno 2016. *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, 55, 484-493.
- Ogden, C., Caspi, A., Russell, M., Sampson, R., Arseneault, L. & Moffitt, T. (2012). Supportive parenting mediates neighborhood socioeconomic disparities in children's antisocial behavior from ages 5 to 12. *Development and Psychopathology*, 24, 358-370.
- Ogden, T., Sørli, M., & Amlund Hagen, K. (2007). Building strength through enhancing social competence in immigrant students in primary school. A pilot study. *Emotional and Behavioral Difficulties*, 12, 105-117.
- Patterson, G.R., Forgatch, M.S. & De Garmo, D.S. (2010). Cascading effects following interventions. *Development and Psychopathology*, 22, 949-970.
- Roos, S. de, Bucx, F. & Geijer, M. (2011). Gezondheid en probleemgedrag van kinderen: de rol van ouders en de bredere opvoedingsomgeving. In: F. Buck (Red.), *Gezinsrapport 2011. Een portret van het gezinsleven in Nederland* (pp 197-222). Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Skinner, B.F., (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Colliler-Macmillian.

Sørli, M. & Ogden, T. (2007). Immediate impacts of PALS: a school wide multi-level programme targeting behavior problems in elementary school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51, 471-492.

Sørli, M. & Ogden, T. (2015). School-Wide Positive Behavior Support-Norway: Impacts on problem behavior and classroom climate. *International Journal of School and Educational Psychology*, 00, 1-16.

Webster-Stratton, C. (2012). *Incredible Years: Nurturing children's social, emotional, and academic competence*. Seattle: Incredible Years.

Wittebrood, K. & Permentier, M. (2011). *Wonen, wijken en interventies. Krachtwijkenbeleid in perspectief*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Ungar, M. (2015). Practitioner Review: Diagnosing childhood resilience – a systemic approach tot he diagnosis of adaptation in adverse social and physical ecologies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56, 4-17.

Zolkoski, S.M. & Bullock, L.M. (2012). Resilience in children and youth: a review. *Children and Youth Services Review*, 34, 2295-2303.

Samenwerking erkenningstraject

Het erkenningstraject wordt in samenwerking uitgevoerd door het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), het RIVM Centrum Gezond Leven (CGL), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ), het Kenniscentrum Sport & Bewegen, Vilans, het Trimbos Instituut en MOVISIE. Door samen te werken aan het beoordelen van interventies volgens eenduidige criteria streven wij naar kwaliteitsverbetering in de betrokken werkvelden.

Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

